

VRAŽEVERJE IN ČAROVNIŠTVO V ŠENTRUPERSKIH POVEDKAH

VERA SMOLE

V prispevku je obravnavan odsev verovanj in vraževerja ter čarovništva in magije v povedkah, zbranih v vzhodnodolenjski občini Šentrupert. Vsaj za posameznike je bilo do nedavna čarovništvo nekaj samo po sebi umevnega, seveda slabega, in je imelo svoj protipol v posameznikih, ki so negativne posledice znali odpraviti. Dalo se je ukaniti tudi zelo personificiranega hudiča, medtem ko se je zaščita proti mori že izgubila iz ljudskega spomina. Sproti je opozarjeno na podobnosti in razlike z ugotovitvami sicer širše raziskave vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji (Mencej 2006). Ključne besede: slovstvena folklor, občina Šentrupert, vzhodna Dolenjska, vraževerje, čarovništvo

*This paper is a discussion of the reflections of beliefs, superstitions, witchcraft and magic in folk tales gathered in the eastern Dolenjska municipality of Šentrupert. Until recently, at least some individuals there believed in witchcraft as something self-evident and malevolent as well as in the existence of persons who knew how to eliminate its negative consequences. This included tricking the highly personified 'devil' (hudič), while protection against '(night)mare' (mora) has already disappeared from folk memory. The author also points out the similarities and differences to findings of broader research on village witchcraft in eastern Slovenia (Mencej 2006).
Keywords: verbal folklore, Šentrupert municipality, Eastern Dolenjska, superstition, witchcraft*

UVOD

Pripovedi o čarovnicah in čarovništvu, narečno poknjženo *coprnicah* in *coprnijah*, narečno *cuparncah* in *cuparnijəh*,¹ take in drugačne vraže, take in drugačne na videz nesmiselne prepovedi ravnanja ob določenem času na določenem kraju so bile del mojega otroštva, ki sem ga preživela v Šentrupertu in okolici. In lahko pritrdim vsem tistim raziskovalcem (npr. Ovsec 2001: 23), ki pravijo, da so to stvari, ki se usidrajo globoko v podzavest in nezavedno vplivajo na zavestno ravnanje. K temu dodajam, da stopnja izobrazbe nima ravno velikega vpliva, kar mislijo nekateri: da vraževerje izginja tudi iz kolektivnega nezavednega in je vse bolj stvar preteklosti, je krivo to, da je spremenjen način življenja preprečil medgeneracijski prenos tako za ožjo skupnost identifikacijsko pomembnega vraževerja kot narečnega jezika skupaj z vsemi drugimi navadami in šegami, ki niso dovolj močno vezane na (krščanske)

¹ Razlika med narečno poknjžanim (nar. poknj.) in narečnim (nar.) je v tem, da nar. posnema narečni izgovor, ki je tu po določenih pravilih zapisan poenostavljeno (ne v znanstveni transkripciji), z grafemi knjižnega jezika z izjemo polglasnika ə, pri nar. poknj. pa so narečni glasovi zapisani z ustreznimi knjižnimi; tako je npr. šentruperski dolgi u za nekdanji cirkumflektirani o zapisan s knjižnim o in enako nenaglašeni u ali a, kadar sta nastala iz o ali nosnika ɔ, šentruperski ar za (ə)r oziroma nekdanji zlogotvorni r z r, nenaglašeni ə v notranjih zlogih za j in drugimi mehкими soglasniki iz a s knjižnim a itn.

verske obrede oz. praznike. Človekova potreba po njih pa se kaže v vedno novih oblikah magije, sekt ipd. tudi v današnjem času. Ko z današnjo časovno in razumsko distanco gledam na razne zlasti t. i. praznoverne prepovedi, ugotavljam, da so raziskovalci premalo poudarili njihov vzgojni vidik, ki ga je precejšen delež teh vendarle imel.²

Naj navedem nekaj primerov. (1) Pri delu na travniku je veljalo pravilo, da grabelj nikoli ne smeš odložiti tako, da bi bili zobje obrnjeni navzgor, saj »si hudič potem na njih brusi kremplje«. (2) Pri jedi otroci, ki z nogami niso segli do tal, niso smeli z njimi mahati sem in tja, ker je to pomenilo, da »zvonijo hudiču« (v pomenu: kličejo hudiča). (3) Hrane se ni smelo nabadati z nožem in jo dati v usta, ker »te bo potem zbadalo pri srcu«. Četudi je v prvih dveh primerih navzoče nadnaravno bitje hudič kot posrednik človeku škodljivega, v tretjem primeru pa je nevaren sam predmet, so vsi trije primeri izrazito praktične in zaščitniške narave: (1) kdor nevede stopi na tako puščene grablje, ga močno udarijo po obrazu, (2) otrok pri takem ravnanju lahko pade s stola ali klopi in (3) pri hranjenju s koničastim in ostrim nožem se lahko urežeš v jezik ali ustnico. Povezanost z nezavednim? Sama sebe zaman sprašujem, kaj me v podzavesti žene – strah pred hudičem ali udarcem – ko se zavem, da vedno znova popravljam grablje, če ležijo z zobmi navzgor.

Prav tako sem bila še neposredna priča verovanju v čaravnice, vsaj skozi zle poglede. Spomnim se namreč strahospoštovanja do ženske, za katero je sosedka moji mami rekla, da njej mladih prašičkov pa že ne sme pokazati, ker »ima hud pogled«, in jo pomenljivo in vprašujoče pogledala, ali razume, kaj ji hoče povedati. Za deklco, ki je v zelo zgodnjem otroštvu slišala od svoje stare mame veliko pravljic o čarovnicah, kasneje pa jih še več prebrala v knjigah, je bilo to pravo olje na ogenj njene domišljije. Z odraščanjem in kasnejšim šolanjem v mestnem okolju so podobe iz otroštva zbledele, a ponovno oživele, ko sem se kot raziskovalka narečnega govora in kasneje folklornih pripovedi vrnila na teren tudi k dotedaj manj poznanim ljudem, saj sem raziskovala sistematično po okrog petindvajsetih vaseh, ki upravno spadajo pod Šentrupert (zdaj občino, včasih krajevno skupnost, šolski okoliš, pošto, župnijo) in v njih živi okrog 2800 prebivalcev.

GRADIVSKA OSNOVA

Iz še neobjavljene zbirke folklornih pripovedk³ iz Šentruperta in okolice – posredovali so mi jih ljudje, rojeni med letoma 1910 in 1950 –, od katerih sem večino nabrala leta 1994, zbirko pa dopolnujem vse do danes, sem izbrala povedke, s katerimi bom osvetlila

² Ali pa je ta zajet v pojem »ohranjanje splošnih norm« (prim. poglavje Funkcije povedk o nočnih srečanjih s čarovnicami in njihova vloga v konstrukciji prostora in časa v Mencej 2016: 226–242).

³ Nastaja na pobudo Marije Stanonik za objavo v zbirki *Glasovi*. Tema vraževerja in čarovništva še zdaleč ni specifična samo moje zbirke, pač pa jo najdemo skoraj v vseh delih iz te in drugih zbirk slovstvene folklore.

lik čarovnice, oddelovalca čarovnij⁴ in hudiča ter še nekaterih drugih bitij in pojavov, ki spadajo na področje vraževerja. Izbor povedk je prvotno nastal z drugim namenom; v njih sem namreč iskala frazeme, ki so povezani s temi liki (Smole, v tisku). Žal se je pokazalo, da frazeološkega gradiva s temi sestavinami v pripovedkah skoraj ne najdemo, zato sem za frazeološki prispevek izrabila gradivo iz moje druge večje zbirke s tega območja, ki je nastala z načrtnimi frazeološkimi raziskavami po letu 2000.⁵ Tako sem našla dva frazema s sestavino *čarovnica*, nar. poknj. *coprnica*, in dva s sestavino *čarati*, nar. poknj. *coprati*, en frazem s sestavino *mora* (nar. *mvara*), veliko pa jih je bilo s sestavino *hudič* in arhaičnimi sopomenkami zanj, to so *vrag*, *hudik*, *hudir*, *zlod*, *zlodej*, *zlomak* (nar. *zlud*, *zludi*, *zlumək*), *satan* in izpeljanko *hudičev(o)* v prislovni rabi (Smole, v tisku). V povedkah pa te sestavine nastopajo ravno v nasprotni pogostnosti: *hudič* le redko, veliko pa je pripovedi o *čarovnicah*, *čaranju*, *oddelovanju* in nenavadnih pojavih s svojevrstno razlago.

Poudariti je treba, da namen terenske raziskave ni bila neposredna etnološka raziskava vraževerja in čarovništva na območju Šentruperta, kakršno je s svojimi študenti »v vzhodni Sloveniji«⁶ opravila v letih 2000 in 2001 Mirjam Mencej. Enako kot moja pa se je tudi njej v etnološko sprevrgla prvotna raziskava dela slovstvene folklore, tj. etioloških pripovedk, saj so pripovedovalci najraje govorili o čarovništvu in čarovnicah; te pa je po njenih besedah »niso hotele spustiti iz rok« (Mencej 2006: 11). Zato je dobljeno gradivo, dopolnjeno z gradivom iz Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Slovenskega etnografskega muzeja analizirala in objavila v knjigi *Coprnice so me nosile: Raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja* (Mencej 2006). Po mojem vedenju je to pri nas najtemeljitejša in najbolj celostno delo, nastalo na osnovi terenskega gradiva, k temu pa se z delnimi problemi čarovništva, tudi primerjalno z evropskim, avtorica vedno znova vrača (Mencej 2017). Delo vsebuje tudi zgodovino raziskav, vpetost v evropski prostor in teoretične osnove za tovrstne raziskave ter pojave s tem v skladu klasificira in analizira. Sama sem svoje gradivo analizirala po lastni intuiciji in pogostosti pojavov ter naknadno ugotovila v marsičem podobne rezultate s tistimi v omenjenem delu.⁷ Ti so sicer manj popolni, ker so pripovedi

⁴ Nekateri ga imenujejo *vedeževalec* (npr. Mencej 2006), nar. *šlogar*; pri mojih pripovedovalcih tega poimenovanja nisem nikoli slišala, niti pomensko mu ni podoben – beseda *vedeževalka*, nar. poknj. *šlogarica*, nar. *šlogarca*, ni povezana z odpravljanjem začaranega, ampak je to ponavadi ženska, ki z različnimi tehnikami napoveduje prihodnost. Samostalniški tvorbi *oddelovalec* in *oddelovanje* sta moji, v šentruperskem govoru obstaja samo glagol nar. poknj. *oddelovati*, znati *oddelovati*, nar. *addəlvat*, znat *addelat*, samo enkrat se pojavi glagol *odpravljati*. *Oddelovalec* je torej 'človek, ki zna z njemu lastnimi tehnikami odpraviti učinek slabih/zlih dejanj čarovnic', *oddelovanje* pa 'proces odpravljanja učinka slabih/zlih dejanj čarovnic'.

⁵ Objavljeni so frazemi s posamičnimi sestavinami, slovar v celoti pa je še v pripravi.

⁶ Nekoliko natančneje opredeljeno: »Gre za podeželsko območje vzhodne Slovenije na meji s Hrvaško« (Mencej 2006: 23).

⁷ Na pomembnejše podobnosti in razlike med šentruperskim in vzhodnoslovenskim vraževerjem in čarovništvom bom sproti opozarjala.

nastale spontano, brez večjega spodbujanja k tej temi in brez usmerjenega spraševanja,⁸ ki je imelo v osnovi več vedenja o podobnih pojavih na različnih območjih, tudi zunaj slovenskega kulturnega okolja. Prednost raziskave vidim prav v tej spontanosti; prav tako pa tudi v dejstvu, da so mene ali koga iz naše družine ljudje poznali in bili zelo zaupljivi. Kljub uvodni omembi, da sem ob vraževerju ter s pripovedmi in namigih o čarovnicah odraščala, pa sem pri raziskavi slovstvene folklore marsikaj slišala prvič – predvsem mi je bilo novo pojavljanje čarovnic v podobi krastač in ravnanje z njimi ter o t. i. oddeleovanju. Doslej sem te opise dobila samo v vaseh jugovzhodno od Šentruperta, v prostoru torej, ki se povezuje s sosednjo občino Tržišče in po Mirnski dolini s Štajersko onstran Save.⁹

Kljub nepopolnosti raziskave menim, da bo vendarle dopolnila vedenje o teh pojavih; tudi o posamičnih sestavinah na točno določenem delu slovenskega prostora, saj je znano, da te v prostoru precej variirajo.¹⁰ V nasprotju z Mencejevo (2006: 23) ne čutim bojzani, da bi natančnejša navedba območja »lahko povratno vplival[a] na odnose v skupnosti«, imena informatorjev, »čarovnic« in oddeleovalcev pa bom seveda okrajšala oziroma izpustila.

ZLA DEJANJA IN POJAVNOST ČAROVNIC, ODDELOVALCA, HUDIČA IN MORE V ŠENTRUPERSKIH POVEDKAH

Konec preteklega tisočletja so vsaj nekateri ljudje še trdno verjeli v čarovništvo in čarovnice. Tak je bil npr. moški, po poklicu mlinar,¹¹ ki je kot edini obrazložil vzrok njihovega obstoja in prikritosti, česar v literaturi ni zaslediti:

Čarovniki pa so! To je zagotovo. To je še – od Kristusa naprej so (to) – tisto, ko je Bog na križ pribit in tista cunja, ki jo ima takole okoli ovito, tisto je prinesla čarovnica. In zato so taki [ljudje] prikriti. To je (samo) prirojeno, prideš na svet [tak], da te tista stvar mori, čarovništvo. Je tako nevoščljiv ali kaj takega, da ti res škodi. Čarovniki so

⁸ Trditev popravljam samo toliko, da opozorim na dejstvo, da so moji uvodni nagovori, npr. »Zanima me, ali poznate kakšne domače pravljice, ali vas je kdaj strašilo, ali se je kdo 'vračal nazaj', so govorili kaj coprnica ipd.«, pripovedovalce k tej vsebini deloma vendarle spodbudili, a je bila pripravljenost, da o tem sploh govorijo, pa tudi količina in vsebina pripovedi, izključno v njihovi domeni.

⁹ Prim. poglavje Obramba proti krastačam v Mencej 2006: 155–161.

¹⁰ V slovenski Istri se je z vraževerjem in čarovništvom v tamkajšnji podobi, nar. *štrigerijo*, pri raziskavi narečnih frazemov srečala tudi Karin Marc Bratina, ki je s kulturološkim pristopom interdisciplinarno te pojave opisala v delu svoje knjige *Jezikovna podoba slovenske Istre. Kulturna semantika slikovitega v slovenskoistrskem narečju*, 2014; prim. poglavje Duhovna kultura, 186–212.

¹¹ Kot rečeno informatorjev iz etičnih razlogov poimensko ne navajam; navedla bom le spol in poseben poklic (povečini so bili sicer kmetje, polkmetje, bajtarji).

*zagotovo, še vedno in bodo. Pa to nič [tega] ne verjamejo. Jaz imam lastne izkušnje in to dobro vem, da so pa so.*¹²

Na tak način je morda istočasno svoje verovanje upravičil, saj je bil to nekak uvod v več nadaljnjih pripovedi o osebnih doživetjih čarovništva, zato ga izjemoma poimenujmo – pripovedovalec M.. O verovanju v čarovništvo nekoga drugega, posredno pa verjetno tudi o lastnem, se je takole izrazila starejša ženska:

*Je bila ravno v tej vasi ena F., kakor sem jaz stanovala, v gradu, v gradu je stanovala. In tista je toliko verovala, verovala, strašno verovala, pa same take čarovnije. Je rekla, da ona verje in [da to] je. Je [meni] rekla – boš videla, da ravno tole se bo naredilo; kar sveto zemljo pripravljaj. In naredilo se je res. Mi je potlej mož kmalu umrl.*¹³

Prav tako z zadržkom je svoje verovanje v čarovništvo izrazil drug starejši moški: *Nekaj je bilo začaranega, tako so mati moja rekli in oče in jaz skoraj bi verjel, ne. Živino je imel zmeraj v redu oče naš, kar enkrat so začele krave [pa] bolehati.* Ena od pripovedovalk pa se je za hip ustrašila, ali ni morda o tem govoriti greh: *Jož, če je to greh pripovedovati ali ne!*

ZLA DEJANJA

Čaravnice so zla dejanja povzročale živalim (posledično ljudem) in predvsem ljudem. Povzročale so presahnitev mleka pri kravah, kokoši so prenehale nesti, razne naravne nesreče in pri delu, boleznim (ali slabo rejenje) živali in ljudi. Kako so to storile, večinoma ni navedeno, nekajkrat pa za njihovo »tehniko« le izvemo; to je lahko pogled ali pa dotik (v Mencej 2006 »zli pogled« in »zli dotik«). Pripovedovalec M. je povedal še zgodbo o tem, kako je vožnja njihovih prašičkov skupaj s prašički od nekega soseda domov s sejma ali samo dotik sosedovega prašička njegove sestre, ki je doma skrbela za prašiče, »škodil«, da se njihovi prašiči niso redili, sosedovi pa ob veliko slabši hrani odlično: *Konec – njihovi prašiči so bili lepi, naši pa zanič. Ravno toliko, da so živeli!*

LIK ČAROVNICE

1. Podoba čaravnice se pogosto kaže kot **krastača**, nar. poknj. **krota**, nar. **kruota** (enako kot v Mencej 2006). Informator M. je v nadaljevanju podal pripoved svojega očeta (*ki ni nikoli lagal!*) o tem, kako njihova krava kljub dobri krmi ni imela mleka. Po posvetu s človekom, *ki se je na to spoznal*, je ugotovil, da je za to kriva čaravnica, ki prihaja v obliki

¹² Zapis odlomkov iz slovstvene folklorne zaradi ekonomičnosti in razumljivosti navajam v knjižnem prevodu z ohranjeno narečno skladenjsko podobo besedil, saj se narečni glasovi zelo razlikujejo od knjižnih. V okroglih oklepajih so besede, ki so bile izrečene, a so v knjižnem jeziku nepotrebne, v oglatem oklepaju in ležeče tiste, ki so zaradi lažjega razumevanja vsebine dodane, v oglatem oklepaju in pokončno pa so knjižne ustreznice narečnim.

¹³ Med pripovedmi je to edini primer, ko bi čaravnica dejansko lahko bila vedeževalka, nar. *šlogarca*.

krastače. Po njegovem nasvetu je žival potem cvrl na žerjavici in uresničilo se je, da je prišla takrat k njemu »prava« čarovnica, sosedka, ki ga je na vsak način hotela spraviti v mlin, da bi pretrgala mučenje oziroma trpljenje, ki ga je občutila pri njegovem početju. Dokaz več, da je bilo vse skupaj »res«, je bila opečena ženska: *Čez dva dni [je] vsa opečena okoli gobca [slabšalno ust] bila, v mehurčkih! Je dobila ravno v gobec tisti ogenj.* – Ena od pripovedovalk je o obstoju čarovnic sicer podvomila: *A. je k nam večkrat prišla. So rekli pa, da je čarovnica. Ali je bila ali pa ni bila, jaz ne morem reči. Ampak tako so rekli, nato pa je povedala osebno doživetje.*

Z očetom sta peljala velik voz sena, ki se je prevrnil in oče je od jeze začel pretepati konja. A. je prišla karat očeta, da tega ne sme, ker niso krivi konji, ampak on sam. Od takrat se je pri njih začela pojavljati krastača, ki je silila v hišo, čeprav so jo podili, celo nosili zelo daleč stran, je bila takoj nazaj. Ko jim je bilo tega dovolj, jo je mama nabodla na vile in dala cvret na žerjavico – spomni se, kako zelo je cvilila. Ponoči, okrog polnoči, se je pod oknom pojavila A. in jih milo prosila, naj ji dajo piti: *Jaz sem tako žejna, tako žejna, imam vse sežgano po ustih.* Ko so se je končno usmilili, je rekla: *Hvala bogu, zdaj sem pa rešena!* in odšla iz njihovih krajev.

Njena sosedka se je prav tako spomnila dveh pripovedi o krastači, ki je hodila okrog hleva, posledično pa krava ni imela mleka oziroma je bila vsako jutro pomolzena. Prva krastača je prav tako končala na žerjavici: *Pa da je kodulje/nečke vzela [mama] pa žerjavke notri, potlej pa takole plala in še na drugo zemljo nesla,* posledice pa je občutila domnevna čarovnica: *So rekli, da je prišla drug dan – je bila pa gori ena stara ženska – čisto opečena, pa je rekla, da se je poparila. Po obrazu je bila čisto opečena,* medtem ko je druga krastača izdihnila na vilah: *Tri dni je brcala pa cvilila gor, da ni bilo za iti v hlev. In potlej, meni se zdi, da se je posušila gori, da je crknila.*

Čarovništvo, nar. poknj. *coprniija*, je bilo krivo, da je presušilo mleko pri kravah njene mame tudi po pripovedi še ene ženske iz sosednje vasi; da so čarovnijo »odpravili«, so morali ujeti krastačo, čepečo v žitu; tisti, ki je prišel čarovnijo *odpraviti*, nar. poknj. *oddelat*, pa jo je prav tako, zaprt v hišo, cvrl na žerjavici. Že vnaprej je naročil, da medtem ne smejo nikomur odpreti, saj bo tisti, ki je začaral, prišel na vrata, kar se je tudi res zgodilo – *Če bi odprli, ne bi pa nič pomagalo.* Molk je nasploh pomemben del obrambe proti čarovništvu (prim. Mencej 2006: 183–184).

2. Čarovnice so bile lahko povsem **običajne ženske, sovaščanke**, ali pa take, **ki so se držale bolj zase** in so **bile že precej v letih**.¹⁴ Sumljivo je bilo že, če si je kakšna ženska prišla kam sposoditi mleko. Če je gospodinja mleko dala, se je lahko zgodilo, da naslednji dan njene krave niso imele mleka – dobro dejanje je bilo »poplačano« s slabim. Ista pripovedovalka je navedla tudi to, kako je ženska, ki so jo imeli za čarovnico, hotela škoditi njeni mami tako, da ji je prinesla božično pecivo, imenovano *ptiček* (v Mencej 2006 poimenovano

¹⁴ Iz povedk z obravnavanega območja bi se delitve na sosedsko in vaško čarovnico – kot v Mencej 2006, kjer pa se značilnosti obeh tudi prepletata – ne dalo izvesti.

»zli dar«), a ga mama ni hotela pojesti, pač pa je sebe zagovorila rekoč: *Kar bi imelo [naj bi] meni škoditi, naj pa tebi koristi.* Da je tista ženska čarovnica, so vedeli, ker: *Ta ženska je tudi močerade kuhala. In njenega sina je tisto poškopilo po očeh in je dvaindvajset let star oslepel. Tista je bila prava čarovnica.*

Čarovnice so povzročale boleznj prišičev in krav ter tudi ljudi in se vedno niso prikazale v taki ali drugačni podobi. Pri očetu enega od informatorjev se je zgodilo takole: *Enih šest, sedem let so bile krave bolne; dobra krava, pa je zbolela v prvih nogah, ni mogla hoditi. In so ugotovili, da je nekaj začaranega, začaran hlev.* Pri ljudeh se je čarovnija lahko kazala npr. tudi v obliki neozdravljive rane kot posledice nekega pika; tako je bilo pri mami in stari mami ene od pripovedovalk: *Še staro mamo je takole nekaj uščipnilo, so rekli, da jo je uščipnilo nekaj. In so zmeraj mislili, da jo je [nekdo] začaral. Zato ker so se tukajle prepirali zmeraj zaradi kokoši. Je bil zmeraj ta prepir.*

Zanimivo v tej in naslednji pripovedi je, da je bilo čarovništvo maščevanje za neko slabo ravnanje prizadetega. Druga pripovedovalka je navedla lastno izkušnjo: *Tisto sem pa pozabila povedati, da je bila v vasi ena ženska, za tisto so pa rekli, da res zna čarati. Je mojega sošolca začarala, je bil šestnajst let star.* Fant je šel nagajat stari odljudni ženski, ko se je kopala v potoku, in ker kljub njenim večkratnim opozorilom ni prenehal, mu je zagrozila, da si jo bo zapomnil (v Mencej 2006 »zli govor: grožnja«); njena grožnja pa se je uresničila takole: *Ta dan je prišel domov, drugi dan ni mogel več vstati. Nič več vstati ni mogel, vse je bolelo ga, kar zvižal se je, kar zvižal. [...] V enem mesecu ga je spravila [je umrl], v enem mesecu.¹⁵*

Čarovnija pa je bila lahko tudi posledica neupoštevanja svaril (norme), čeprav je nekdo opravljal dobra dejanja. Ena od pripovedovalk je navedla izkušnjo svoje mame, ki je kot »ta mlada« prišla k hiši in kljub svarilu dala mleko, če je kdo prosil zanj: *Mama so pa kar mleko dajali, kdor je prišel in potlej so krave prisušile.¹⁶*

Ljudje so tako verjeli v čarovništvo, da so marsikatero nesrečo zlahka pripisali čarovniji. Tako je doživljala pripovedovalka dogodek, ko je sestrico, še dojenčico, položila na prod ob potoku dovolj stran od vode, nato pa jo je voda skoraj odnesla; čeprav je hkrati izrazila sum, da bi jo bil v vodo lahko porinil tudi njen bratec.

¹⁵ V sosednji občini sem srečala starejšega moškega, ki je za sicer mlado sosedo trdil, da je čarovnica, saj bi naj mu, ko je šla mimo hleva, že najmanj trikrat rekla: *Pri vas se bo pa danes nekaj zgodilo.* In res se je: enkrat se je obesilo žrebe, enkrat je poginilo komaj povrženo tele, enkrat pa ga je ob steno nepričakovano stisnil konj. Kdo bi to lahko razumel kot dobronamerno svarilo, a ker s tistimi sosedi niso bili ravno v najboljših odnosih, je bila ženska označena za čarovnico, čeprav bi lahko bila tudi vidkinja.

¹⁶ Marsikod na Slovenskem navajajo krajo mleka na daljavo, z raznimi pripomočki (vrvo ipd.) (prim. Mencej 2006: 67–72), ki pa ga v šentruperskih pripovedih nisem zasledila. Enkrat se kot zanikanje čarovnije, torej kot povsem realna možnost, pojavi omemba, da je kravo hodila molst velika kača. Sama se medlo spomnim pripovedi, da je nekje kravo hodil molzt gož, nar. poknj. *gožnica*, nar. *guožanca*, lahko tudi belouška. V raziskavi Mencejeve (2006: 72–80) so živali lahko preobrazba čarovnice ali pa njene pomočnice.

Čarovnice pa je bilo mogoče videti tudi po njihovi smrti, zato se postavlja vprašanje, ali so sposobne čarati tudi po smrti. Mama ene od pripovedovalk je videla že pokojni znanki, ki sta ob prvem svitu na binkoštno soboto nabirali roso v neki dolini, kjer sta bili jami, ki sta nekoč pogoltnili par volov; tam se je mama ob prezgodnji uri znašla zato, ker *Menda se je ura jim zmešala* [ni kazala prav] *ali kako*. Pojasnilo, zakaj je bila mama ob nenavadni uri na kraju, kjer so se »očitno« zbirale čarovnice, je pripovedovalki narekovala bojazen, da tudi mame kdo ne bi imel za čarovnico.

3. V dveh krajših pripovedih se čarovnice pojavljajo ponoči, v obliki **lučk**. Stara mama ene od pripovedovalk je bila prepričana, da so dolge lučke, tj. čarovnice, nad železniškimi tiri napoved nečesa hudega: *In potem, mogoče v kakšnem tednu pa [še] kaj, je pa toča pobila [potolkla] vse. Ona je imela vero, da so to čarovnice privlekle v to dolino*. Druga govorka je povedala lastno doživetje: ko se je pozno zvečer vračala s pevskih vaj, je zagledala tri lučke – s tekom jim je ubežala v domačo hišo. Da so to čarovnice, je izvedela iz očetovih pripovedi o ljudeh, ki so hodili okrog ponoči (npr. čevljarji) in so jih dobile čarovnice: *Enkrat je eden pripovedoval, da se je zbudil doma na vrhu strehe. Kako je gori prišel, pravi, to jaz nič ne vem. Dobile so ga čarovnice in so ga zmešale in ko se je prebudil, je bil gori prav na vrhu strehe.*¹⁷

4. Le v eni pripovedki se čarovnica (čarovnija?) pojavi v prisposodbi **zajca**. Pripovedovalec je navedel zgodbo svojega očeta, krivolovca, nar. *ravbšica*, ki je na neki zidanici v senu čakal, da se zdani, ko se je pred njim pojavil zajec. Ko ga je oče ustrelil, sta se pojavila dva, ob ponovnem strelu pa so se tako namnožili, da je prestrašen pobegnil domov, prepričan: *To je bila (ena) čarovnija*.

5. Kot čarovnijo oziroma uresničitev njene želje, da bi moža lahko začarala tako, da bi nehal hoditi v gostilno, je ženska doživela možev **privid konj, ki so bruhali ogenj**, ko se je ponoči vračal iz gostilne¹⁸ – ta strah ga je res odvrnil od ponovnih obiskov: *Eni šimeljnj [beli konji] so leteli za menoj, pa čisto goreči, vse iz ust letelo jim, sam ogenj, sam ogenj!*

DVOM O ČAROVNIŠTVU IN NAVZKRIŽNI POJAVI

Ena od pripovedovalk mi je zaupala, da je tudi sama nasedla pripovedim, da se prašiči ne redijo zato, ker so začarani. Odpravila se je nekam na Štajersko, kjer ji je ženska,¹⁹ ki je to »odpravljala«, dala jajce, naj ga zakoplje v zemljo (prim. Mencej 2006: 44–45). Nato je komentirala: *Pa ni bilo vse skup tisto nič. Jaz nič ne verjamem to. Niso bili nič boljši prašiči. Bili, če smo jih zelo krmili*. Isto stanje – zakopana jajca – so bila lahko posledica želje nasprotnih učinkov, oziroma je veljalo za čarovnijo, kar najdemo v naslednji pripovedki:

¹⁷ Mencejeva (2006: 189–226) jih je uvrstila v nadnaravno plast čarovništva, med svetlobne pojave; enako zavajanje na napačno pot v naslednjem primeru.

¹⁸ »Kršitev norme« je bila torej kaznovana »s prividom« (prim. Mencej 2006: 228).

¹⁹ To je edini primer v šentruperskih povedkah, da je oddelovalka ženska.

Včasih so bila jajca vsepovsod raztresena. Po njivah smo jih našli in drugod. To se spomnim. Pa so rekli, da to čarovnice delajo, da kure potem ne nesejo. Potem so pa tista jajca pobrali pa malo slame [vzeli] pa na skrižpotje [križišče] nesli pa zakurili. In da tisti, ki to čara, ki to hudobijo dela, mimo pride. Da ga peče. Pa ne smeš govoriti z njim, tiho da moraš biti. Pa tega se jaz več ne spomnim, pripovedovali so. V tem koncu se je zdaj to nehalo. (prim. Mencej 2006: 140–148).

Po pripovedih so se čarovnice najpogosteje pojavljale ob veliki noči in božiču, še posebej »hude«²⁰ pa so ob binškoštih in kresu – to je bil razlog, da so takrat po hiši in okrog nje kropili z blagoslovljeno vodo. V tem času se jih je s posebno tehniko dalo tudi videti: *So rekli, da moraš iti v kozolec pa tako stati, da gori stojiš pa doli visiš, da narobe gledaš, pa boš videl čarovnico.* Kakor v prejšnjem primeru tudi v tem iz naslednje pripovedke izvemo, da je prav tako dejanje lahko tudi znak čarovništva:

Ena ženska, ki [za katero] so rekli, da je bila čarovnica, je šla gor v kozolec viset, v late, z glavo dol. Je bila prevešena pa tako preklinjala pa tako križala se. To je bilo na binškošno soboto, takrat so čarovnice na planem. To je bila taka reč [veliko se je o tem govorilo] drug dan, [ker] so jo videli. In ta je potem umirala, da ni za misliti. Trpela, strašno [zelo]. Klicala vse mogoče, preklinjala, kot da bi kaj odganjala.

Preverljive čarovnije so dvomljivci skušali tudi razkriti ali pa so morda mislili, da se bodo česa tudi sami naučili. Tako je šel nekdo preverjat, kaj bo naredil vandrovec, ki naj bi znal odčarati včasih res neznosno veliko ščurkov, nar. poknj. *griljev*, tako, da si mu dal v škatlico za vžigalice nekaj denarja in tri ščurke. Vandrovcu je sledil in ugotovil, da ko je prišel do potoka, je denar dal v žep, škatlico s ščurki pa vrgel v vodo in tako s pomočjo vraževerja prišel do denarja.

Neposredno čarovnijo je pripovedovalka zanimala oziroma o njej podvomila tudi v pripovedki o tem, kako je pri neki hiši hodila sesat kravo velika kača: *In čim je bilo zvečer vse tiho, [da] se je priplazila velika kača in da je lepo posesala. Če je šla gospodinja molst, da je pa [krava] tako brcala!*

LIK ODDELOVALCA ČAROVNIJ V ŠENTRUPERSKIH PRIPOVEDKAH

Iz pripovedk lahko razberemo, da čarovnica povzroča predvsem slabo in da je pretežno ženska, moški pa, če je že omenjen kot čarovnik, je vedno povezan tudi z odpravljanjem posledic dejanj čarovnice, ali pa izraz pomeni splošno poimenovanje ne glede na spol. V dveh primerih pa je kot čarovnik omenjen moški, ki je sicer *oddeleval*, tj. opravljal dobra dela, hkrati pa se mu je pri njegovem opraviilu zgodila nesreča: ko je kahal močerade za

²⁰ *Hud* v tem kontekstu v narečnem govoru pomeni, da jih je bilo v tem času največ in da so bile tudi najdejavnejše in najzlobnejše.

neke svoje zvarke, je oslepel, ker mu je zvarek brizgnil v oko:²¹ *Tisti človek je pa oslepel. Pa ni zaradi nas. Ampak čisto je oslepel. So rekli, da je zmeraj kuhal močerade, da je imel pa to navado, da je čarovnije odganjal.*

Redko se kot oddelovalka čarovnij pojavi ženska, v pripovedi pa je hkrati izražen dvom o njeni učinkovitosti:

Jaz sem enkrat tudi toliko trapasta bila, da sem tudi šla nekam k nemu čarovniku, ali je bila ena baba, tam nekje, na Štajerskem, ker mi prašiči niso se redili. Pa mi je dala eno jajce, da sem ga notri v zemljo zakopala pa ne vem kaj še. Pa ni bilo vseskup tisto nič. Jaz nič ne verjamem to. Niso bili nič boljši prašiči. Bili, če smo jih zelo krmili.

Identiteta ženske čarovnice je v povedkah ponavadi zakrita, izražena s pojmi »ena ženska«, »ena sosedka«, »ena čaravnica, ena taka hudobna ženska«, le v primeru, ko ženska ni imela nikogar od svojih in ni bila iz domačih krajev, je navedena poimensko, s priimkom oz. morda s hišnim imenom: A. Po drugi strani pa so moški – in ni jih bilo malo –, ki so znali oddelovati, navedeni neposredno po imenu (ponavadi hišnem), če ga je pripovedovalec poznal in če je (bilo) ime še znano, ali je naveden kraj njihovega bivanja oziroma oboje:

Potem je pa enkrat P., tamle je en P. pod K., pa oddeloval. Kar je eden (nekdo) začaral, ta je prišel, da je oddelal.

... pa šla tjale na P., tam ko [kjer] so rekli pri K.

Tule je od mojega moža oče živel, star je bil štiriinosemdeset let, in so hodili oddelovat.

Pa so šli oče tam na J. k nemu moškemu, kakor da je oddelal.

Potem je bil pa tamle pri Š. eden, ki je odpravljjal.

... hitro pojdi tja gor v S., eden tam zna nekaj oddelati.

Kakšnih posebnosti teh oddelovalcev po zunanjem videzu ali lastnostih ni navedel nobeden od pripovedovalcev (prim. Mencej 2006: 163–168).

KAJ IN KAKO SO ODDELOVALI IN ZAGOVARJALI

Najpodrobnejši opis (prim. Mencej 2006: 168–183) je podala pripovedovalka, katere tast je oddeloval predvsem pike kač in žuželk. Možev oče je, ko so ga prišli za to prositi, šel na podstrešje, kjer je imel za nekim tramom dobro skrit **listič**, s katerega je **bral**. Tega listka ni smel videti nihče; sama se ga je zelo bala: *Oče je umrl. Jaz sem se tako bala, gori za streho sploh pogledala nisem. In jaz ga nisem nikdar prijela, mene je bilo strah prijeti tisti listek.* Tast jo je ponavadi zaprosil, da mu je šla nabrat neko rastlino, nar. **žibro** (morda *navadna črnobina*), ki jo je dal prosilcu, da jo je doma zažgal in z njo pokadil tistega, s katerim je bilo kaj narobe. Čutila je še potrebo, da poudari, da ni delal nič pregrešnega, kajti: *In on se*

²¹ Prim. omenjeno pripoved, ko je na enak način oslepel čarovničnin sin.

je spovedoval. S hudičevim ni, z božjim je on oddelal. Župnik mu je rekel, da z božjim lahko oddeluje, s hudičevim ne.

Da so bili tisti, ki so oddelovali, nekakšni **zdravilci** oziroma so nadomeščali zdravnike tako pri ljudeh kot pri živalih, je razvidno še iz več pripovedi (prim. Mencej 2006: 163–184; Kropelj 2000). Poleg kačjih **pikov** so ozdravili še pik škorpiona, raznih žuželk ali *če je koga kaj uščenilo*, to pomeni, da se mu je naredila rana, ki se ni hotela pozdraviti. Ljudje so jim zaupali celo bolj kot zdravnikom, saj se v eni povedki pojavi prikrit očitek družini, ki je otroka, ki ga je pičil gad, peljala k zdravniku, otrok pa je še isti večer umrl. Očitno so take pike povezovali s čarovnijami, zato zdravnik ni mogel pomagati. Otrokova mati je natanko ob letu srečala gada na istem mestu, kjer ga je pičil – in skupaj z možem naredila še eno »napako«: pokrila ga je s košem in šla po moža, da ga je ubil. Tisti, ki so oddelovali, pa so vedno rekli, da se živali ne sme ubiti, saj potem oddelava ne učinkuje v celoti (v tem primeru je bilo zanjo tako in tako prepozno). V drugi pripovedi izvemo, da ker je mož kačo, ki je pičila ženo, v času njenega obiska pri oddelovalcu ubil, je to po mnenju pripovedovalke pustilo posledice: *Oni [mož, op. V. S.] jo je pa ubil v tistem času, ko je šla ona tja. [k oddelovalcu, op. V. S.]. Potem je bil pa prst gluh [neobčutljiv, brezčuten].*

Ker večina ljudi z možmi v času, ko so odpravljali, ni imela neposrednega stika, so opisi načina precej skopi. Tako je povedala ena od pripovedovalk: *Tisti moški je pa tako nekaj notri v sobi puhal pa jamral.* Odpravljanje mastitisa pri kravah je mati ene od pripovedovalk zaupala samo enem možaku:

In mati je šla s tistim kosom kruha tja in tam, je rekla, je tisti kos kruha vzel pa je šel nekam v eno posebno sobo tja, pa je nekaj molil pa kruh nazaj dal pa ga je doma kravi dala pa je vime uplahnilo. Vselej je imela samo to vero. – Pa je stric od našega [moža], tam na J., tudi eno stvar imel, da je odpravljal. Je tudi molil. Je potem naš [mož] še tisto spisano imel nekje, tisto, kar je [on] molil.

O morebitnem plačilu za take usluge v povedkah ne izvemo ničesar (nekaj o tem v Mencej 2006: 184).

Navedli smo že, da so slabo nesnost kokoši odpravljali sami z zažiganjem jajc, ki so jih našli zunaj gnezd, in slame na križpotjih; presahnitev mleka pri kravah pa z nabadanjem na vile (sami) ali s cvrenjem krastač na žerjavici (ponavadi oddelovalec).

LIK HUDIČA

V primerjavi s čarovnicami in oddelovalci čarovnij (vračji) se lik hudiča v šentruperskih povedkah pojavi le v dveh pravljičah; v obeh primerih ga priključijo moški s kletvijo oziroma omembo njegovega imena: *Jo(j), je začel pa kleti, kaj za en hudič mu je malico vzel.* In: *Če mi nobeden noče pomagati, naj pa vsaj hudič pride!* V prvi pravljiči se potem pojavi: **en gospod, moderno in lepo oblečen**, in to je hkrati vse, kar iz pripovedk izvemo o njegovi podobi. Opazno je še to, da mu nasedajo moški, medtem ko so ženske premetenejše od njega. V

eni od pripovedk zaskrbljenemu možu žena reši uganko o tem, kaj je hudič posejal v vrt; kot nauk zgodbe pa sledi: *Česar hudič ne zmore, baba pripomore*. (Česar ni zmožen hudič, naredi ženska.) Nagajivost teric, ki dostikrat meji že na hudobijo, pa je v eni od povedk pospremljena z reklom: *Terica vodi trlico, hudič pa babo* (Terica ni nič manj vražja od hudiča).

PODOBA MORE

Kljub temu, da se je pogosto slišalo, da je koga ponoči tlačila mora, pa nihče ni znal povedati, kaj to je. Ena od pripovedovalk je na moje izrecno vprašanje, kaj ve o mori, povedala, da je njena mama o njej pogosto govorila. Povedala je tudi, da so rekli, da je treba moro močno stisniti in jo na prsi tiščati do jutra, da se vidi, kaj je. Tako naj bi se ljudje prepričali, da more pravzaprav **ni** in da človeku včasih **pride »hudo«** in zato misli, da ga tlači mora. Na mojo pripombo, da ponekod moro opisujejo kot nekaj kosmatega, ki sede na prsi in daje občutek teže, je odgovorila, da so tudi tod marsikaj govorili, toda .. *meni se zdi, da so to samo pravljice, bla bla*. Torej je mora tu že izgubila pomen 1. 'bitje, ki ponoči v spanju duši človeka in škoduje živalim' in ohranila le še pomen 2. 'stanje, zlasti v spanju, ko ima človek tesnoben občutek' (SSKJ).

SKLEP

Na Slovenskem sta se vraževerje in čarovništvo do preloma tisočletij ohranjali v pripovedkah, tj. na osnovi živosti ustnega izročila v domačem, narečnem govoru. Za šentrupersko območje je mogoče ugotoviti, da prenos obojega zelo peša: žive narečne pripovedi babic, dedkov, tet, stricev, staršev in sosedov so zamenjale risanke na televiziji, pravljice v različnih elektronskih medijih, v najboljšem primeru glasno branje iz knjig doma, v vrtcih in šolah, seveda v knjižnem jeziku. Tako neopazno, a vztrajno zamira velik del žive nesnovne kulturne dediščine (narečni govor, krajevna slovstvena folklor, navade in šege), ki ga bo, v primerjavi s snovno dediščino, za katero se zavest o njenem ohranjanju vendarle večja, težko ali nemogoče oživiti, v snovni obliki pa z objavljenimi raziskavami zgoraj naštetega vsaj na ta način ohraniti.

Iz avtoričine neobjavljene zbirke povedk s tega območja so bile izbrane tiste, ki se nanašajo na duhovno kulturo, v katero spadajo tudi verovanje in vraževerje ter čarovništvo in magija, ki so se na Slovenskem kljub prevladujočemu krščanstvu dobro tisočletje ohranjali kot ostanki poganstva v prepletu z novo vero. Na začetku avtorica opozori na pomen t. i. praznovernih prepovedi, ki se jih še dobro spomni iz otroštva (npr. puščanje grabelj z zobmi navzgor, otroško mahanje z nogami pri jedi, nabadanje hrane na nož), in meni, da raziskovalci premalo poudarjajo njihov vzgojni pomen. Iz povedk pa so izpisani in komentirani tisti deli, ki opisujejo zla dejanja, ki so jih povzročile domnevne čarovnice in hudič, ter odpravljanje čarovnij oziroma preprečevanje zlih dejanj. Prav tako so izpisani deli, ki dokazujejo, da so v Šentrupertu in okolici vsaj posamezniki, rojeni med letoma

1910 in 1950, verjeli tako v čarovništvo (*coprnica, coprnik, (za)coprati, zacoprano*) kot v to, da posamezniki začarano znajo oddelati. Manj kot čarovništvo ter odpravljanje in zagovarjanje je v spontanah pripovedih navzoč *hudič/hudik/vrag/satan/lucifer/zlodej*; je zelo personificiran in so ga zlasti ženske znale ukaniti. Čarovnica se pojavlja v več zelo različnih likih (od navadne ali malo posebne in starejše ženske do krastače, lučk, zajca), oddelovalec je običajno moški iz (bližnje) okolice, hudič pa je enkrat opisan kot gospod. Mora nima kakšne posebne oblike, tudi zaščita proti njej se je že izgubila iz ljudskega spomina.

Prispevku dajejo večji smisel obsežne, teoretično podprte in v evropski kontekst uvrščene raziskave iz vzhodne Slovenije (Mencej 2006, 2017), na katere se avtorica sklicuje zlasti takrat, ko so opazne večje ali manjše podobnosti in razlike med obema območjema.

REFERENCE

- Kropej, Monika. 2000. Magija in magično zdravljenje v pripovednem izročilu in ljudsko zdravilstvo danes. *Etnolog* 10: 75–84. Dostopno na: https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0354-0316_10_kropej_magija.pdf.
- Marc Bratina, Karin. 2014. *Jezikovna podoba slovenske Istre: Kulturna semantika slikovitega v slovenskoistrskem narečju*. Koper: Univerzitetna založba Annales.
- Mencej, Mirjam. 2006. *Coprnice so me nosile: Raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. FF UL (Zupaničeva knjižnica; 18).
- Mencej, Mirjam. 2017. *Styrian Witches in European Perspective: Ethnographic Fieldwork*. London: Palgrave Macmillan in Springer (Palgrave Historical Studies in Witchcraft and Magic).
- Ovsec, Damjan. 2001. *Vraževerje sveta: O nastanku vraž, njihovem razvoju in pomenu*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Smole, Vera. V tisku. Vraževerje in čarovništvo v frazemih vzhodnodolenjskega šentruperskega govora. V: Agnieszka Będkowska-Kopczyk in Heinrich Pfandl (ur.), *Slavofraz 2016: Phraseologie und (naive) Psychologie/Phraseology and (naive) psychology/Фразеология и (наивная) психология*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač (Grazer Studien zur Slawistik; 9), 431–442.
- SSKJ. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. www.fran.si.

Avtoričina zbirka folklornih pripovedk iz Šentruperta in okolice (neobjavljeno).

Avtoričina zbirka frazeološkega gradiva (večinoma neobjavljena).

SUPERSTITION AND WITCHCRAFT IN ŠENTRUPERT FOLK TALES

In Slovenia, until the turn of the millennium, superstition and witchcraft were preserved in folk tales, i.e. the basic living oral tradition in local dialects. In the municipality of Šentrupert, it seems that this process is now considerably weaker: living tales from grandparents, uncles and aunts, parents and neighbours, have been displaced by television cartoons, fairy tales in various electronic formats, and in the best case by reading aloud from books at home, in kindergartens and schools—of course, in the standard language. This almost imperceptible but relentless erosion of a significant part of the intangible cultural heritage (dialect speech, local literary folklore, habits and customs) which, in contrast with material heritage, of which there is more awareness, will be hard to impossible to revive, but it can be preserved, at least in material form, through the publication of research.

From the author's unpublished collection of folk tales from this area, a selection was made of those relating to spiritual culture, such as belief and superstition, witchcraft and magic, which in spite of the prevailing Christianity have survived as remnants of paganism interwoven with the new faith for more than a millennium. The author begins by drawing attention to superstitious prohibitions recalled from childhood (e.g. not leaving a rake with its teeth pointing upwards, not swinging your legs when eating, not spearing food with your knife) and offers the view that researchers fail to emphasise sufficiently their educational significance. Extracts from the tales are discussed that describe evil deeds carried out by supposed witches or the devil, or combatting witchcraft or preventing evil deeds from occurring. Extracts also show that in the Šentrupert area some individuals born between 1910 and 1950 believed in witchcraft (coprnica 'witch', coprnik 'warlock/wizard', (za)coprati 'to (be)witch', zacoprano 'bewitched') and also that witchcraft could be countered. Compared to witchcraft, there is less presence in spontaneous tales of the devil (hudič, hudik, vrag, satan, lucifer, zlodej), who was highly personified and could be outwitted, especially by women. Witches appear in very different forms (from ordinary or slightly different, older women to toads, lights, rabbits), the one countering the witchcraft was usually a local man and the devil is described on one occasion as a gentleman. Nightmares (mora) do not have a special form and protection against them is lost from folk memory.

The article is strengthened by a wider, theoretically supported piece of research carried out in eastern Slovenia but placing it in a European context (Mencej 2006, 2017), which the author refers to particularly when there are similarities and differences between the two areas.

Prof. dr. Vera Smole, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,
Oddelek za slovenistiko, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, vera.smole@
ff.uni-lj.si